

УДК 334.021.1

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Баланенко О.Г., Стойкова Т.М., Стойкова І.М.
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

У статті розглядається сутність поняття «екологія», «економіка», «система». Досліджено складові еколого-економічної системи. Складові, послідовність та види проведення еколого-економічного аналізу діяльності підприємства. Необхідність застосування еколого-економічного аналізу. Та важливість застосування адекватної еколого- економічної оцінки діяльності підприємства.

Ключові слова: екологія, економіка, еколого-економічний аналіз, еколого-економічна система, природні ресурси, природне середовище виробництва.

Постановка проблеми. Створення і поліпшення господарського механізму природокористування неможливе без оцінки ситуації у взаємодії економіки і екології, а також представлення можливих шляхів еколого-економічного розвитку в майбутньому.

Кожне підприємство вирішує завдання по широкому колу питань: визначення переліку продукції; на який ринок виходити з цією продукцією; які технології використовувати для виробництва продукції; яка структура ресурсів необхідна і яким чином розподіляти трудові, матеріальні і фінансові ресурси. Яких показників повинно бути підприємство за певний період. Зростаюча стурбованість щодо якості навколишнього середовища акцентувала увагу підприємств на можливі екологічні наслідки їх діяльності. Підприємства повинні виявляти ці наслідки, а по можливості повністю ліквідувати їх негативний результат. Для запобігання негативних наслідків на навколишнє середовище кожне підприємство повинно проводити еколого-економічний аналіз своєї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у яких започатковано розв'язання проблеми. Дослідженнями взаємозв'язків економіки та природного середовища займається чимало вітчизняних науковців: М. Лемешева, М. Мелешкіна, Н. Мойсеева, Л. Розанова та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Більш глобальною проблемою є надмірне використання природних ресурсів, збереження навколишнього середовища, збереження вичерпних видів природних ресурсів та важливість економічної утилізації.

У напрямі зменшення накопичень, знешкодження і видалення відходів, операції повинні здійснюватися в спеціально відведених місцях або об'єктах із створенням відповідних полігонів, оснащених типовими модульними комплексами.

Надмірна токсикація навколишнього середовища практично на всій території країни негативного впливає на стан здоров'я людей. У напрямі обмеження створення токсичних відходів основні заходи повинні базуватися на вдосконаленні технологічних циклів підприємств, що діють.

Метою статті є з'ясувати важливість проведення еколого-економічного аналізу як для збереження навколишнього середовища, уникнення різних техногенних небезпек так і для підприємства з метою подальшого ефективного еколого-економічного управління.

Цілі статті:

- розглянути теоретичне значення проведення еколого-економічного аналізу;
- ознайомити з інформаційною базою еколого-економічного аналізу;
- пояснити доцільність здійснення еколого-економічного аналізу, що має багатоаспектний комплексний характер і спрямований на підвищення ефективності природокористування шляхом більш повної екологізації виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. На конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку, що відбулася в Ріо-де-Жанейро в 1992 р., було визнано, що проблеми довкілля та економічного розвитку не можуть розглядатися ізольовано. Лідерами і главами урядів 179 держав прийнятий історичний документ – «Порядок денний на XXI століття» – глобальна програма всесвітнього співробітництва на наступне століття. Вона спрямована на гармонійне досягнення двох взаємопов'язаних цілей: високої якості навколишнього середовища і здорової економіки для всіх народів світу.

Різноманіття природних умов, масштабів і форм виробництва визначає і різноманіття типів еколого-економічних систем (ЕЕС). Це може бути регіональний природно-господарський комплекс, велике промислове місто або окреме підприємство із зоною господарських та емсійних впливів. Тому у процесі формування поняття «еколого-економічна система» спочатку необхідно розглянути такі поняття як «екологія», «економіка» та «система» [1, с. 8].

Вперше термін «екологія» було введено в науковий обіг у 1866 р. німецьким науковцем Е. Геккелем [2, с. 462]. Він в основному використовувався для означення науки, що вивчала взаємовідносини між живими організмами та середовищем їх існування. Лише у 60-х роках ХХ ст. цей термін почали використовувати в процесі дослідження проблем життєдіяльності людини та її взаємовідносин із навколишнім середовищем [3, с. 25].

Термін «економіка» (у широкому розумінні) – це господарська діяльність людини для забезпечення її матеріального добробуту. Як наука економіка «...вивчає, як суспільство використовує обмежені ресурси, щоб виробляти різні товари, і розподіляє їх серед людей» [4, с. 32].

Система – це сукупність якісно визначених елементів, між якими існує закономірний взаємозв'язок чи взаємодія. Специфічною озна-

кою системи є системні та інтегративні чинники, що забезпечують її цілісність. Еколого-економічна система у своїй структурі має дві великі підсистеми: екологічну та економічну. До того ж, навколишнє середовище, як сукупність природних і штучних систем, є не лише місцем існування людини та об'єктом її трудової діяльності, але одночасно й результатом такої діяльності [3, с. 27].

Отже, економічна система для забезпечення свого існування залучає з навколишнього природного середовища землю, особливість якої полягає у тому, що вона не є продуктом людської праці й не може бути відтворена.

Крім того, економічна система залучає у процес виробництва мінеральні та біологічні ресурси. Здатність національної економіки більш чи менш ефективно використовувати ресурси свідчить про рівень екологічної ефективності економічної системи.

Взаємозв'язки, що існують між економічною системою та навколишнім природним середовищем, свідчать про те, що національна економіка є цілісною еколого-економічною системою.

На рисунку 1 показана ЕЕС, що представляє собою поєднання двох спільно функціонуючих підсистем: екологічної та економічної. Екологічна підсистема є, по суті, тим, що ми називаємо довкіллям. Отримані з неї природні ресурси (сировина) є необхідною умовою виробничої діяльності підприємства.

У свою чергу, економічна підсистема перетворює вхідні потоки виробничих ресурсів (див. рисунок 1) у вихідні потоки предметів споживання готової продукції. Таким чином, деякі компоненти екологічної підсистеми використовуються як ресурс економічної підсистеми і залучаються у виробничий ресурсний цикл. Після проходження різноманітних технологічних стадій частина природних ресурсів перетворюється на готову продукцію (виріб, матеріал). Інша частина знову повертається в екологічну підсистему, але вже у трансформованому вигляді у вигляді різноманітних відходів, що забруднюють природне середовище.

Природний кругообіг речовин у природі відбувається по замкнутому циклу. На відміну від нього виробничий ресурсний цикл розімкнений, кінцевий. На кожному виробничому циклі практично неминучі втрати ресурсів, що є джерелом забруднення навколишнього середовища. У зв'язку з цим на підприємствах повинна проводитись робота з розробки та впровадження маловідходних (безвідходних) виробничих технологій. Важливим елементом таких виробничих технологій є повторне використання виробничопобутових відходів шляхом реутилізації [1, с. 8].

У еколого-економічній системі сукупне техногенне навантаження не повинно перевищувати самововстановленого, асиміляційного потенціалу природного середовища. Екологічна регламентація допустимого навантаження підприємства будь-якої індустрії на довкілля, встановлюється у вигляді нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин в атмосферу, скидів у водні об'єкти, лімітів розміщення відходів та ін.

Діяльність підприємства повинна вестись до виникнення двох видів екологічних витрат. По-перше, це економічний збиток, викликаний викидами і скидами шкідливих речовин в навколишнє середовище, а по-друге – витрати запобігання забруднення.

Економічний механізм управління природокористуванням в Україні визначено законодавством про охорону навколишнього середовища від 1991, № 41 зі змінами та доповненнями.

Основними інструментами економічного механізму є:

- наявність договору та ліцензії на природокористування;
- платне використання природних ресурсів;
- екологічні фонди різних рівнів;
- податкові та інші пільги підприємствам при веденні маловідходних технологій і виробництв, використанні вторинних ресурсів та ін. [5].

Для забезпечення адекватної оцінки діяльності підприємств, які споживають природні ресурси пропонується ввести поняття екологічного аналізу.

Еколого-економічний аналіз представляє собою комплексне вивчення економічної діяльності підприємства з урахуванням впливу екологічного фактора для виконання довгострокових планів фірми в контексті стратегії стійкого розвитку.

Еколого-економічний аналіз – достатньо нова галузь економічного аналізу, що набула розвитку протягом останніх десятиліть в розвинутих країнах і сьогодні лише починає розвиватися в Україні. Практично він може охоплювати усі сторони господарської діяльності підприємства у взаємозв'язку з його природоохороною діяльністю та впливу довкілля на діяльність підприємства.

Об'єктом еколого-економічного аналізу є сукупність економічних, екологічних і соціальних факторів, що впливають на ефективність виробництва для досягнення стійкого розвитку.

Еколого-економічний аналіз є однією з функцій управління сучасним

Рис. 1. Виніс і розсіювання відходів

підприємством, оскільки саме на основі його результатів мають ухвалюватися господарські рішення. Володіння повною інформацією про стан справ на підприємстві є необхідною умовою для ухвалення управлінських рішень, достатньою ж умовою є правильно виконана обробка інформації, тобто проведення комплексного, об'єктивного еколого-економічного аналізу. Саме результати аналізу створюють передумови для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень на коротко- та довгострокову перспективу.

Еколого-економічний аналіз є одним із видів аналізу і має багато напрямків та видів. Він може розглядатися як в широкому, так і в вузькому розумінні залежно від предмета аналізу.

Еколого-економічний аналіз у широкому розумінні передбачає здійснення аналізу показників взаємодії, з одного боку, господарської діяльності в рамках регіону, національної економіки, світового господарства і, з іншого боку, навколишнього середовища.

Еколого-економічний аналіз у вузькому розумінні охоплює господарську діяльність певного підприємства та її вплив на довкілля.

Тобто, предметом еколого- економічного аналізу є господарські процеси та явища, які здійснюються на підприємствах, в галузях і в народному (національному, світовому) господарстві в цілому, тим чи іншим чином впливають на стан довкілля і знаходять своє відображення у системі взаємопов'язаних еколого-економічних показників.

Еколого-економічний аналіз здійснюється за двома основними напрямками. Перший напрямок включає виявлення масштабів, елементів і результатів діяльності підприємств, регіону, країни в цілому, що має вплив на довкілля, другий напрямок передбачає визначення впливу такої діяльності на формування й оцінку кінцевих показників роботи підприємства.

Еколого-економічний аналіз повинен відповідати певним принципам.

1. Науковість. Аналіз повинний базуватися на положеннях діалектичної теорії пізнання, враховувати екологічні та соціально-економічні закономірності розвитку виробництва на сучасному етапі, а також використовувати новітні методи аналізу економіки та її впливу на довкілля.

2. Державний підхід. Аналіз повинний враховувати відповідність виробничо-господарської діяльності підприємства державній соціально-економічній, екологічній, зовнішньоекономічній політиці, а також існуючому екологічному законодавству.

3. Реальність і точність, тобто одержання за допомогою аналізу об'єктивної (правильної) характеристики досліджуваного об'єкта (показника). Вимога реальності аналітичної інформації для ухвалення управлінських рішень забезпечується застосуванням відповідної системи еколого-економічних показників, використанням достовірної вихідної інформації, застосуванням наукових методів її збору й обробки, конкретністю і визначенням висновків. Аналітичні висновки повинні супроводжуватися точними аналітичними розрахунками і бути незалежними від

суб'єктивних вражень і бажань осіб, що здійснюють екологоекономічний аналіз.

4. Комплексність і системність. Комплексність аналітичного дослідження передбачає найбільш повне охоплення всіх складових діяльності підприємства. Системний підхід означає всебічне, взаємозалежне і взаємообумовлене вивчення системи окремих явищ (показників).

5. Своєчасність (оперативність). Своєчасність екологоекономічного аналізу означає виявлення за короткий термін причин відхилень еколого-економічних показників від планових, установлених чи програмних завдань. З'ясування і кількісна факторна оцінка цих причин дає можливість оптимізувати рішення, вносити зміни у виробництво.

6. Плановість. Аналіз повинний проводитися систематично і відповідно до заданих програм.

7. Економічність аналізу полягає в його проведенні з мінімальними витратами праці.

8. Дієвість аналізу полягає в застосуванні результатів для розроблення заходів, спрямованих на використання виявлених у процесі аналізу резервів підвищення еколого-економічної ефективності виробництва.

Розглянемо на рисунку 2 види еколого-економічного аналізу діяльності підприємства, що представляють собою фінансово-економічну складову, управлінську та екологічну складові.

Слід зазначити, що дотепер еколого-економічний аналіз на абсолютній більшості вітчизняних підприємств практично не проводився, і навіть зараз цей вид економічного аналізу у всій широті його прояву застосовується лише на окремих провідних підприємствах. Більшість українських підприємств обмежує рамки еколого-економічного аналізу аналізом обсягів забруднення підприємством навколишнього середовища та аналізом відповідних екологічно орієнтованих платежів.

З часом природоохоронна діяльність підприємства набуває все більш важливого значення, оскільки екологічні результати діяльності підприємства і галузі, якій воно належить, починають збільшувати свій вплив на економічну ефективність виробництва. Вичерпування виробничих ресурсів, насамперед природних, погіршення їх якості призводить до необхідності витрачання підприємством все більших коштів на виробництво продукції, підвищення її собівартості та зменшення прибутків.

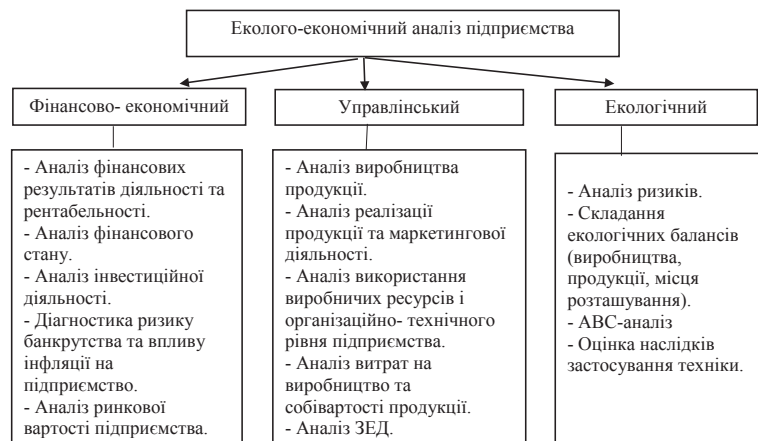

Рис. 2. Види еколого-економічного аналізу діяльності підприємства

Джерело: створено автором

При цьому економічний аналіз не може досить ефективно вирішувати свої найважливіші завдання, оскільки він залишає поза увагою екологічний фактор виробництва, вплив якого невпинно зростає і спричиняє деформацію впливу інших факторів господарювання. Відповідно отримані внаслідок такого «деформованого» економічного аналізу результати не можуть вважатися достовірними.

Проведення заходів щодо охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів є складовою частиною виробничо-господарської діяльності підприємств, що відображаються не тільки в екологічних, але й в економічних результатах.

Включення природоохоронної діяльності в систему економічного аналізу та розвиток комплексного еколого-економічного аналізу буде сприяти, по-перше, підвищенню об'єктивності результатів аналізу, більш ефективному вирішенню завдань, що постають перед ним, по-друге, поліпшенню екологічної ситуації на окремих підприємствах і в країні в цілому.

Еколого-економічна аналіз підприємства проводиться у наступній послідовності: місце розташування та природно-кліматична характеристика території, аналіз розміром і спеціалізація підприємства, забезпеченість і використання трудових ресурсів, основних і оборотних фондів, описується динаміка собівартості і рентабельності окремих видів продукції, проводиться оцінка фінансового стану, потім, аналізуйте екологічна діяльність, а саме, використання та забруднення природних ресурсів, плата за забруднення [6, с. 352].

Економічна діяльність повинна включати [7, с. 387]:

1. Оцінку і аналіз стану навколишнього середовища і природоохоронної діяльності.

2. Техніко-економічний аналіз користування природних ресурсів.

3. Оцінка впливу на навколишнє середовище при техніко-економічному обґрунтуванні інвестицій та проекту.

Головною складовою еколого-економічного аналізу діяльності підприємства є оцінка еколого-економічного збитку від забруднення навколишнього середовища, так як він показує фактичні або можливі збитки. Він застосовується при техніко-економічне обґрунтування інвестицій і проекту, а також при розрахунку плати за забруднення навколишнього середовища.

Під еколого-економічними збитками розуміє вартісне вираження соціально-економічних наслідків, викликаних забрудненням навколишнього середовища, втратою або погіршенням якості природних ресурсів і об'єкта, а також витрати на ліквідацію негативних наслідків і інші майбутні витрати, використанням викидом або потенційним викидом шкідливих речовин або іншою діяльністю, що негативно впливають на навколишнє середовище [8, с. 15].

Оскільки еколого економічний збиток є єдиною мірою оцінки техногенного впливу на різні сфери суспільного життя, її розрахунок вимагає великої кількості вихідних даних, багато з яких практично не фіксується, або просто не піддаються формалізації. Такі види шкоди, як, наприклад, моральний, естетичний і інші, має певні економічні та теоретичні, його, можливо, висловити деякими вартісними оцінками. Однак на сьогоднішній день методика розрахунку не розроблена, тому розрахунковий еколого-економічний збиток занижений по відношенню до реального. Таким чином, існуюча ситуація призводить до необхідності вдосконалення застосовуваних методів оцінки.

Застосування адекватної еколого-економічної оцінки діяльності підприємств дозволить надавати більш якісного аналітичну інформацію для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на зниження негативного впливу підприємства на навколишнє середовище.

Висновки. Отже, об'єктивно оцінити результати господарської діяльності підприємств, тобто вирішити основне завдання комплексного економічного аналізу, можна лише з обліком «взаємин» підприємства з навколишнім середовищем. Урахування екологічного фактору дозволяє привести господарську діяльність підприємств до однієї бази і достовірно оцінити результати їх діяльності, що має важливе значення для регулювання діяльності підприємств як ними самими, так і державою.

Таким чином, включення природоохоронної діяльності в систему економічного аналізу та розвиток комплексного еколого-економічного аналізу буде сприяти, по-перше, підвищенню об'єктивності результатів аналізу, більш ефективному вирішенню завдань, що постають перед ним, по-друге, поліпшенню екологічної ситуації на окремих підприємствах і в країні в цілому.

Список літератури:

1. Сайт ООН – [Електронний носій]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21
2. Ernst Haeckel. Generale Morphologie der Organismen. – Berlin: Reimer, 2014. – Bd 2. – 462 s.
3. Базилевич В.Д. Економічна теорія. Політекономія: [Навч. посіб.] за ред. В.Д. Базилевича. – 2-ге вид., перероб. і доповн. – К.: Знання, 2010. – 327 с.
4. Семюелсон Пол А., Нордгауз Вільям Д. Макроекономіка. – К.: Основи, 2012. – 438 с.
5. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» – [Електронний носій]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
6. Савицька Г.В. Аналіз фінансово-господарської діяльності: [Навчальний посібник] – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
7. Савицька Г.В. Аналіз фінансово-господарської діяльності: [Навчальний посібник] – 4-те вид., випр. и доп. – М.: Инфра-М, 2008. – 467 с.
8. Федоренко Л. Економіка природокористування: [Навчальний посібник]-1-ше вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2011. – 593 с.

Баланенко Е.Г., Стойкова Т.Н., Стойкова И.Н.

Национальный университет кораблестроения
имени адмирала Макарова

ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация

В статье рассматривается сущность понятия «экология», «экономика», «система». Исследованы составляющие эколого-экономической системы. Составляющие, последовательность и виды проведения эколого-экономического анализа деятельности предприятия. Необходимость применения эколого-экономического анализа. И важность применения адекватной эколого-экономической оценки деятельности предприятия.

Ключевые слова: экология, экономика, эколого-экономический анализ, эколого-экономическая система, природные ресурсы, природная среда производство.

Balanenko O.G., Stoikova T.N., Stoikova I.M.

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

THE ESSENCE AND MAIN TASKS OF ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC ANALYSIS OF THE ENTERPRISE ACTIVITY

Summary

The article deals with the essence of the concept of «ecology», «economy», «system». They were studied the components of ecological and economic system. The components, consecution and types of environmental – economic analysis of the company activities. The need for environmental and economic analysis. And the importance of applying adequate environmental and economic assessment of the company.

Keywords: ecology, economy, ecological and economic analysis, ecological and economic system, natural resources, the natural environment production.

УДК 336.225

КОНЦЕПЦІЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Білюк А.В.

Інститут економіки

Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

Косова Е.В.

Інститут права імені В. Сташиса

Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

Визначено сутність, причини виникнення податкових ризиків як дуалістичної категорії з боку держави та платників податків. Виділено п'ять етапів ризик-орієнтованого податкового адміністрування в бюджетному процесі та надано їх характеристику. Встановлено чинники, які лежать в основі концепції ризик-орієнтованої системи адміністрування податків: фактори ризику; показники; наслідки ризику. Визначено зміст роботи з ризик-орієнтованого податкового адміністрування в бюджетному процесі, яке передбачає створення єдиної бази податкових порушень, систематизацію недоліків податкового законодавства, схем ухилень від оподаткування, загальних критеріїв, що можуть вказувати на наявність таких порушень.

Ключові слова: податкове адміністрування, бюджетний процес, концепція, ризик-орієнтована, податкові порушення.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза, боргова криза державних фінансів у США та ряді країн Європейського Союзу засвідчили, що проблема розширення фіскального простору, забезпечення фіскальної стійкості набула актуальності для урядів багатьох розвинених країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Обов'язковою складовою масштабних антикризових програм

були заходи податкового регулювання, а податкова політика стала основою заходів по оздоровленню економіці [1]. Протягом останніх років відбулася зміна правил гри у податковій сфері, зокрема, відносно офшорних зон та країн-податкових гаваней, які протягом кількох десятиріч традиційно використовувались власниками великих капіталів для мінімізації податкового навантаження. Відповідність національної податкової